

Ekološka modernizacija i ruralni razvoj: između teorije i prakse

Josipa Arapović¹, Nataša Bokan²

¹*Studentica diplomskog studija Agrobiznis i ruralni razvitak*

²*Sveučilište u Zagrebu Agronomski fakultet, Svetošimunska 25, 10000 Zagreb, nbokan@agr.hr*

SAŽETAK

U radu dajemo kratki pregled obilježja teorije ekološke modernizacije te potom o njoj raspravljamo u kontekstu ruralnog razvoja. Propitujemo jesu li ta dva teorijska i praktična koncepta kompatibilna i podupiru li se međusobno. Nalazimo da ruralni razvoj, kako teorijski konstrukt tako i onaj praktični, ima koristi od teorije ekološke modernizacije, a posebno naglašavamo nekoliko područja ruralnog iskustva za koja pretpostavljamo da bi mogla donijeti veću kvalitetu života i rada u ruralnom području primjenjujući ideje ekološke modernizacije. U zaključku, umjesto zaključnih tvrdnji, postavljamo pitanja kojima želimo potaknuti na daljnja promišljanja i istraživanja ruralnog razvoja i ekološke modernizacije te njihovog međusobnog utjecaja.

Ključne riječi: ekološka modernizacija, ruralni razvoj, teorija razvoja

UVOD

Ekološka modernizacija je teorija koja se fokusira na usklađivanje industrijskog rasta i kapaciteta okoliša. Široko rasprostranjena zabrinutost za opstanak prirode i izdržljivost okoliša učinila je ekološku modernizaciju načelno prihvaćenom i u pravilu se smatra pozitivnim smjerom razvoja. Međutim, drugo je pitanje jesmo li dosegli tu fazu razvoja i u praksi i koliko duboko u promjene seže primjena principa ekološke modernizacije. Jesmo li mi ekološki modernizirano društvo ili samo volimo vjerovati da jesmo? Jesmo li samo teorijski ekološki modernizirani, a u praksi zakazujemo? Ta pitanja potakla su nas na promišljanje ekološke modernizacije u kontekstu razvoja sela. Posebno nas zanima

u kojoj je mjeri ta teorija kompatibilna s konceptom ruralnog razvoja. Ruralni razvoj, sa svojim vlastitim tijekom promjena fokusa od 1960-ih kada je njegov cilj bio razviti što efikasniju poljoprivredu, do 2000-tih kada je fokus usmjeren na neoendogeni razvoj koji sugerira da su lokalni akteri nosioci razvoja, a ne više država, te da pritom uz višerazinsku podršku trebaju sami odlučiti koji smjer razvoja je za njih optimalan i usklađen s njihovim lokalnim specifičnostima, s vremenom je počeo uključivati sve više ideja za zaštitu prirode i okoliša.

U ovom radu jednim ćemo sedijelom osvrnuti na obilježja teorije ekološke modernizacije, a drugim na povezanost ekološke modernizacije s konceptom ruralnog razvoja. Time želimo

potaknuti kritičko promišljanje o tome jesu li ti teorijski konstrukti komplementarni, o tome za koju vrstu razvoja (ruralnih područja) smo se u Hrvatskoj odlučili i u kojoj mjeri su te 'odluke' utemeljene na suvremenom konceptu ruralnog razvoja, a koliko na teoriji ekološke modernizacije.

MATERIJAL I METODE

Koncept rada sastoji se od dva dijela, pri čemu smo u prvom naveli osnovna obilježja teorije ekološke modernizacije, vremensko-prostorni kontekst nastanka te pregled razvojnih faza teorije, a u drugom dijelu predstavili dodirne točke teorije ekološke modernizacije i ruralnog razvoja kroz nekoliko primjera. Cilj ovakvog pristupa je dvojak. S jedne nam je strane namjera potaknuti promišljanje (jednako akademske zajednice kao i donosiocice i provodiocice ruralnih i razvojnih politika) o teorijskoj utemeljenosti ruralnog razvoja, koji to teorijski konstrukti, pa na koncu i vrednote, stoje u temeljima ruralnog razvoja i koje od njih se uspijevaju manifestirati u primjeni ruralno-razvojnih nastojanja. S druge strane, želimo potaknuti na empirijska istraživanja kojima bi se zahvatio čitav niz aspekata, od analize političke i administrativne razine provođenja ruralnog razvoja pa sve do ishoda ruralno-razvojnih projekata, primjerice, do koje mjere administrativni akteri (državne agencije, savjetodavna služba i sl.) provode ekološko-modernizacijske promjene, a do koje mjere su ruralno-razvojni projekti proistekli iz lokalne usmjerenosti na ekološke-modernizacijske ciljeve. Također, u radu je moguće iščitati dvije vrste znanstvenog doprinosa, onaj analitičko-deskriptivni, i onaj normativni. Prvi se očituje u izlaganju teorijske povezanosti i zajedničkog utemeljenja ekološke modernizacije i ruralnog razvoja, a drugi u pokušaju afirmiranja ove

teme istraživanja kao konstruktivne i korisne za budući društveni, i ne samo ruralni razvoj.

O ekološkoj modernizaciji

Ekološka modernizacija je škola mišljenja koja tvrdi da društvo ima koristi od poboljšanja ekološke i ekonomske učinkovitosti. Teorija ekološke modernizacije predlaže da je moguće uskladiti rast industrije sa zaštitom okoliša. Teorijom se pokušava objasniti kako se pitanja zaštite okoliša i očuvanja prirode afirmiraju u kasnijim fazama modernizacije kao politička pitanja te kako zadobivaju potencijalno transformativnu snagu spram društvenog sustava. Teoretičari ekološke modernizacije govore da globalizacija i internacionalizacija potiču sve veću povezanost novih sustava ekonomskih, socijalnih, političkih i etičkih vrijednosti s idejama o zaštiti okoliša (Nadić, 2009).

Teorija ekološke modernizacije postala je široko prihvaćena vjerojatno dijelom zato jer se vremenski poklopila s brojnim akademskim, političkim i civilnim akterima koji su osamdesetih godina počeli promišljati utjecaj industrijalizma na okoliš i osmišljavati konkretne alternative, što možemo smatrati dijelom ekološkog društvenog pokreta koji se tih godina obnavlja. Pritom se počela razvijati i socijalna ekologija i/ili okolišna sociologija koja je popunila velik dio dotadašnje praznine u socioekološkoj misli i istraživanju (Buttel, 2000). Ekološka modernizacija kao teorija obuhvaća dva stajališta, prvo, najsofisticiranije, usmjereno je na činjenicu da politički procesi i prakse izuzetno teško stvaraju uvjete da se ekološki fenomeni „pretvore u modernizacijske procese“ (Mol, 1997). Time bi cjelovita teorija ekološke modernizacije trebala u konačnici biti teorija politike i države - to jest, teorija o

promjenama u državnoj i političkoj praksi (pa i onoj međunarodnoj) koje za sada imaju tendenciju pogodovati privatnom sektoru više nego reformama u području zaštite okoliša. U tome bi bila njezina najveća transformativna snaga. Nadalje, drugo stajalište teorije ekološke modernizacije sugerira veliki afinitet prema uključivanju civilnog društva u raspravu o odabiru razvojnog smjera društva. Dodatno, ekološka modernizacija može imati velike koristi od holističkog pristupa samoj teoriji i dovođenjem srodnih teorija u njen referentni okvir. Ta 'suradnja' među teorijama možda je i najvažnija pa tako Buttel (2000: 58) drži da upravo „o snazi mostova koje ekološka modernizacija gradi s drugim, paralelnim teorijama ovisi njezin opstanak kao društvene teorije“, a dodali bismo da o tome ovisi i njezina primjena.

Pojam ekološke modernizacije koncipiran je početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća. S jedne strane, njezin cilj je bio predvidjeti smjer industrijsko-ekološkog napretka (što govore autori poput Hubera i Jänickea), a s druge je (primjerice Hajer) tek „kategorija za opisivanje dominantnog diskursa u areni ekološke politike razvijenih zemalja“ (Buttel, 2000: 58). U svakom slučaju, namjera je bila povezati razvoj modernizacije u razvijenim tržišnim ekonomijama s dugoročnim mjerama ekološki održivog razvoja kroz inovacije i tehnologije zaštite okoliša. Konceptualizacija pojma javlja se u Njemačkoj gdje ju je prvotno usvojila mala zajednica berlinskog društva znanstvenika koja se još naziva i „Berlinska škola“ ekološke modernizacije. Nakon toga koncept ekološke modernizacije snažno je utjecao na raspravu o zaštiti okoliša, ponajviše u Njemačkoj i Ujedinjenom Kraljevstvu, ali i u svijetu (Jänicke, 2008). Spaargaren i Mol (1992: 323) smatraju ekološku modernizaciju

„teorijom analize, ali i politički program koji vodi ka ekološkoj politici“, dok Huber drži da je ekološka modernizacija „vrsta 'ekološkog prekidača', tj. preorijentacija industrijskog društva na ekološko restrukturiranje procesa proizvodnje i potrošnje“ (Nadić, 2009, prema Huber, 1982: 10).

Nekoliko je etapa u razvoju teorije ekološke modernizacije. Opisujući prvu etapu, Jozef Huber je naglašavao ulogu tehnologije u zaštiti okoliša, a posebno je naglašavao tehnološko-ekološka rješenja u industrijskoj proizvodnji. Naime, Huber je tvrdio da je ekološka modernizacija posljednja razvojna faza industrijskog društva (Nadić, 2009). U prvoj fazi razvoja industrije – „industrijskom otkriću“ (od 1789. do 1848. godine), industrija je sam(za)odovoljna vlastitim otkrićima, proizvodima i tržištima koje je stvorila. U drugoj fazi, „industrijskoj izgradnji“ (1848.-1980.), industrija se okreće ka postizanju što većih dostignuća, stvaranju velikog broja proizvoda te sve većoj eksploataciji prirodnih resursa i radne snage ne vodeći pri tom računa o krajnjim posljedicama i održivosti biosfere i socijosfere. U trećoj fazi, „ekološkoj modernizaciji“ industrija postaje socijalno odgovorna jer prepoznaje negativan utjecaj čovjeka na okoliš pri čemu se aktivno zalaže za ekološki manje destruktivan razvojni put (Nadić, 2009: 259-60). Kroz sve tri etape pokretačke snage su ekonomija i tehnologija, a treća faza razvoja potaknuta je potrebom integracije ljudske aktivnosti s očuvanjem okoliša, a Huber je bio uvjeren da će se to postići kroz ekološku modernizaciju, jer je smatrao da predloženi program djelovanja odgovara postojećim društvenim strukturama (Murphy, 2000; prema: Huber, 1982; Huber, 1985).

U drugoj etapi razvoja teorije ekološke modernizacije, koja je započela kasnih

osamdesetih i trajala do sredine devedesetih godina prošlog stoljeća, manji je naglasak na tehnološkim inovacijama, a više na uključivanju socioekoloških nazora u institucionalni okvir, što znači da su teoretičari tada stavili politiku zaštite prirode i okoliša u prvi plan smatrajući je neophodnom, te prepoznajući strukturalni karakter ekološke problematike, a isto tako pretpostavljajući da političke, ekonomske i društvene institucije mogu intenzivirati brigu za okoliš, a isto tako je učiniti i međunarodnom (Nadić, 2009). Primjerice, Jänicke i sur. (1989) opisuju ekološki efekt - okolišnu korist koja je naizgled nenamjerni rezultat poboljšanja makroekonomskih učinaka (primjerice rast bruto domaćeg proizvoda u Njemačkoj) koje se odvijaju kako se razvijaju napredne industrijske ekonomije. Također, autori tvrde da je takvo makroekonomsko restrukturiranje važna dimenzija ekološke modernizacije (Jänicke i sur., 1989).

Treća etapa u nadogradnji teorije ekološke modernizacije nastupila je sredinom 1990-ih kada se iskristaliziralo šest međusobno povezanih područja koja čine konceptualni obuhvat teorije. Ponajprije, osnovno područje djelovanja ekološke modernizacije jest utjecaj na ekološku politiku, zatim ona pretpostavlja angažiranu znanost koja bi bila politički aktivna na način da aktivno pruža javnosti znanstvene spoznaje o utjecaju čovjekovog djelovanja na okoliš; treće, ona teži promjeni obrasca mišljenja koji govori da je zaštita okoliša trošak prema onome koji govori da zagađivač mora platiti štetu zagađenja; četvrto, promjena ideje od besplatne prirode prema okolišu/prirodi kao javnom dobru; peto, novi pristup pravnoj regulaciji ekoloških pitanja pri čemu trošak dokazivanja o (ne)štetnosti plaća zagađivač, a ne žrtva zagađenja; te šesto, ekološka modernizacija sugerira stvaranje partnerstva

privatnog i civilnog sektora (Hajer, 1997). Nadić (2009, prema Toke, 2002) navodi i druga obilježja poput pretpostavke da se ekonomski i okolišni problemi mogu simultano rješavati i to s pozitivnim ishodom i da ekološka modernizacija ima holistički pristup smatrajući da se problemi okoliša trebaju rješavati neodvojivo od drugih društvenih problema.

Ekološka modernizacija dolazi prije svega iz europskih promišljanja o razvoju čistih industrijskih tehnologija i uvažavanja okolišnih inicijativa i pokreta koji utječu na statične državne institucije (Marsden, 2004). Ova teorija je zasigurno pomogla da se započne socioekološka preorijentacija, međutim, daleko od toga da nema opravdanih kritika ili bar propitkivanja. Jedna od njih se tiče prihvaćanja kapitalističkog i liberalno-demokratnog koncepta države i ekonomskog rasta, koje ekološka modernizacija ne dovodi u pitanje, stoga se na neki način lišava predlaganja fundamentalnih promjena prema održivosti (Nadić, 2009).

Ekološka modernizacija i ruralni razvoj

Iako je, povijesno gledajući, industrijalizacija znatno marginalizirala značajke ruralnog života, ruralni razvoj na prijelazu tisućljeća postaje jedna od relevantnih tema istraživanja ruralnih studija kroz koje se presijecaju sociologija, geografija, socijalna ekologija i druge znanosti (Marsden, 2004). Uz to, pojava sve češćih interdisciplinarnih istraživanja širokog spektra okolišnih i sociookolišnih tema doprinose afirmiranju brige o okolišu kao autonomnoj temi. Marsden (2004: 130) drži da bi to moglo potaknuti „novi val kreativne i kritički plodne suradnje između ekološke

društvene teorije koju zastupaju zagovornici ekološke modernizacije s jedne strane te otvorenije i pluralističke ruralne sociologije s druge“. Nadalje, pita u kojoj mjeri vidimo promjenu prema stvaranju procesa autonomne ekološke modernizacije u naprednim društvima, a konkretno koliko se to događa u ruralnom razvoju. Zaključuje kako je ekološka modernizacija bitno različit proces od ranije industrijske modernizacije, a osnovna razlika je njezina autonomnost (Marsden, 2004) od ekonomske sfere, koja se događa, primjerice, kroz institucionalizaciju 'ekologije' (Frouws i Mol, 1999).

Ekološka modernizacija se razvila od strogo ekonomske i tehnološke sfere do postupnog ugrađivanja ekoloških 'interesa' u institucije gospodarstva stvarajući pored ekonomske racionalnosti prostor i za ekološku racionalnost, istovremeno pogodujući razvoju ruralnih područja (Van der Ploeg i sur. 2000). Isti autori predlažu detaljnije procijeniti važnost ekološke modernizacije za ruralni razvoj i propitati mogućnost stvaranja snažnije održive paradigme ruralnog razvoja unutar koje će analizirati razlike između 'slabe' i 'jake' ekološke modernizacije i pomno istražiti 'osamostaljeni ekologizam' kojega neki autori pretpostavljaju.

Što se ruralnosti tiče, „jedan od središnjih elemenata ekološke modernizacije je redefiniranje prostornih i društvenih ravnoteža između sve mobilnijih urbanih i ruralnih životnih iskustava i okvira te ponovno usklađivanje okoliša, kvalitete života, regije i lokaliteta, proizvođača i potrošača, kako bi dosegli ekološki prihvatljivije izvore ruralnih resursa“ (Marsden, 2004: 132). Ruralna područja tako predstavljaju centralni dio razvoja ekološke modernizacije. Ruralni razvoj postaje potencijalno značajan teren

na kojemu će se procijeniti učinak ekološke modernizacije. Postavlja se pitanje može li ekološka modernizacija obnoviti održivu perspektivu ruralnog razvoja i na koji način će se nositi s nepredviđenim okolnostima, primjerice onim klimatskim. Baš kao i kod industrijskog viđenja modernizacije, nova ekološka paradigma također treba održivu, kritičku i normativnu društvenu znanost, a to je naročito slučaj s ekološkom modernizacijom, i načinima na koje se ona različito očituje u različitim prostornim kontekstima (Marsden 2004). Još je jedan zajednički proces kroz koji osamdesetih godina prolaze i ekološka modernizacija i ruralni razvoj, a to je prihvaćanje holističkog, višedimenzionalnog shvaćanja razvoja i rješavanja problema, a u slučaju ruralnog razvoja to je bilo odbacivanje sektorskog pristupa i pomak prema najprije integralnom razvoju, a potom i teritorijalnom pristupu i (neo)endogenom razvoju koji podrazumijeva daleko kompleksniji skup socijalnih, ekonomskih, kulturnih i ekoloških čimbenika koji se pokušavaju uskladiti u postizanju razvojnih ciljeva.

U nastavku ćemo predstaviti nekoliko primjera koje analiziraju Marsden (2004), Wrigley (2002), Long (2000), Cloke i sur. (2000), Shucksmith (2000) i Renting i sur. (2003), a koji ukazuju na djelatnosti i prakse koje bi mogle ili trebale biti ekološki modernizirane kako bi umanjile negativne posljedice produktivističke ekonomije. Prvi od primjera je pitanje okolišne i teritorijalne pravde. Jedna od ključnih briga ruralnog razvoja odnosi se na to kako ublažiti nejednak regionalni utjecaj globalizacije, uključujući sve veću razliku između bogatih i manje naprednih regija, kao i nejednolik razvoj gradskih i ruralnih područja. Primjerice, istraživanja ukazuju na nove aspekte dostupnosti hrane, naročito

u ruralnim područjima, kao što su „pustinje hrane“. „Pustinje hrane“ su područja, posebice ona sa stanovnicima niskog dohotka, koja imaju ograničen pristup cjenovno dostupnoj i nutritivno bogatoj hrani. Često se takva područja nalaze unutar većih gradova, no dio njih je i u ruralnim područjima, što pokazuje akutnu neujednačenost u pravima na potrošnju hrane između regija (Wrigley, 2002). Svrha znanstvenih istraživanja bi trebala nadmašivati puko empirijsko utvrđivanje ovih nejednakosti i angažiranim pristupom predložiti promjene i konkretne prakse koje te nejednakosti mogu smanjiti i spriječiti. Neka od pitanja za koncept i praksu ruralnog razvoja su koje socijalne i političke posljedice možemo očekivati ukoliko se ovakve vrste teritorijalne i okolišne nepravde nastave i ne suzbiju i kako primjena sustava višerazinskog upravljanja može unaprijediti i uskladiti lokalne i regionalne politike kako bi uspješnije rješavale navedene probleme (Marsden, 2004).

Koncept neoendogenog ruralnog razvoja više od prethodnih verzija koncepta podrazumijeva postojanje i aktiviranje ruralne zajednice i njezinog unutarnjeg, ali i vanjskog partnerstva. No u praksi zajedništvo i suradnja često izostaju. Za razvoj nekog područja, osobito ruralnog, osim kvalitetnog planiranja mjera i projekata, od izuzetne važnosti je da ta zajednica prepozna zajednički interes i da se iskreno i predano provedu mjere koje proizađu iz ciljeva kojima zajednica stremi (Marsden, 2004). Primjer istraživanja alternativnih opskrbnih lanaca ukazuje da je neophodni uvjet njihovog razvoja određena razina povezanosti u lokalnoj zajednici i odnosa prema prirodi pa tako Long (2000) utvrđuje da su vrlo značajne neformalne veze poput povjerenja, uzajamnog razumijevanja, oblici zajedničkog rada i partnerstva među različitim akterima u opskrbnom lancu.

Nadalje, ruralna socijalna isključenost je dobro istražena tema kojom se posebno bave ruralni geografi poput Clokea i sur. (2000) i Shucksmitha (2000). Obespravljenost ruralnih zajednica manifestira se kroz više različitih problema. Jedan od učestalih problema je variranje cijena (price flexing) pri čemu veliki prehrambeni lanci namjerno mijenjaju cijene svojih prehrambenih proizvoda ovisno o lokalnim konkurentskim uvjetima, a koje nisu vezane uz stvarne troškove, što je često slučaj u ruralnim područjima (Lyons, 2009), primjerice povećavaju cijene tamo gdje nemaju konkurencije, a snižavaju ih tamo gdje na taj način mogu uništiti konkurentne, najčešće male lokalne trgovine. Time su ruralni trgovci i mali poljoprivrednici često isključeni s tržišta hrane i tako se stvara monopol u potrošačkom prostoru koji nameće i cijenu i kvalitetu proizvoda i proizvođačima i potrošačima (Marsden, 2004). Suradnja težnji ruralnog razvoja i ekološke modernizacije u ovom bi slučaju rezultirala mehanizmima za osnaživanje kapaciteta lokalnih zajednica (primjerice poljoprivrednika, malih trgovaca, kupaca) kako bi stvorile mreže i partnerstva kojima bi se oduprle nametnutim tržišnim uvjetima.

Već spomenute velike regionalne razlike u Europi prisutne su i u području razvijanja i održavanja alternativnih opskrbnih lanaca, a uvjetovane su brojnim faktorima, stupnjem institucionalne podrške (od one nacionalne, preko regionalne sve do agencija koje raspolažu znanjem i vještinama) i oblicima suradnje čitavog niza različitih aktera, vrstama inovacija i vještinama da se upotrijebe 'vrijednosti lokalnoga' (Renting i sur., 2003; Marsden, 2004). U prilog stvaranju lokalno specifičnih proizvoda, udruženja i na kraju tržišta ide i tendencija nekih (ponegdje mnogih) kupaca da ne tragaju za standardiziranim, masovnim proizvodima i iskustvima već

onima specifičnima, lokalnima, autentičnima. Neke regije su upravo takvim strategijama razvile svoje lokalne ekonomije utemeljene na lokalnoj kulturi i lokalnoj, maloj, obiteljskoj i često ekološkoj, poljoprivredi. Na tom tragu, Marsden (2004: 139) naglašava da je „potrebno razumjeti, osim kako se takve alternativne mreže hrane formiraju, i kako se izdvajaju, opstaju i nose s dinamičnim sustavom društvene i ekonomske kompeticije“.

ZAKLJUČAK

Ruralni razvoj je proces unapređenja kvalitete života i ekonomskog blagostanja ljudi koji žive u ruralnim područjima, a ekološka modernizacija tome dodaje uvjet očuvanja ekološke ravnoteže. Europski teoretičari i istraživači postavljaju pitanje u kojoj se mjeri ekološka modernizacija osamostalila kao proces, indikator čega je njezina institucionalizacija. Umjesto zaključka, postavljamo pitanja kojima želimo potaknuti buduća istraživanja (kako teorijska, tako i ona empirijska) kojima bismo utvrdili, promislili, pa na neki način i evaluirali procese ruralnog razvoja i ekološke modernizacije u Hrvatskoj. Neka od važnih pitanja koja držimo potrebnim istražiti su u kojoj mjeri je ekološka modernizacija postala dio mainstream političke debate, kao što je slučaj u onoj akademskoj, posebno u zemljama u kojima se ova teorija uvelike afirmirala: Njemačkoj, Ujedinjenom Kraljevstvu, Nizozemskoj i SAD, zatim, u kojoj se mjeri ekološka modernizacija afirmirala u Hrvatskoj, i kao akademsko i kao političko pitanje; na koji se način manifestira u ruralnom razvoju; kakva je politička i ekonomska dinamika institucionalizacije ove teorije i kako se ta dinamika odražava u ruralnim područjima Hrvatske; imaju li ona vlastitu dinamiku ekološkog moderniziranja ili

su mjesta primjene 'vanjske', politike odozgo? Koju ulogu u toj dinamici imaju posttranzicijski procesi? Također, kakve su regionalne razlike i o čemu one ovise; kakve mreže i suradnje se stvaraju između civilnog društva i tržišta te na koji način istraživanjima pomoći nadilaženu ponekad suprotstavljenih interesa lokalnih aktera, civilnoga društva, privatnog sektora, države te potaknuti autonomni razvoj lokalnih zajednica koji je usklađen s dobrobiti prirode i okoliša jednako kao s kvalitetom kulturnog, ekonomskog i društvenog života ruralnih zajednica?

LITERATURA

- Buttel, F. H. (2000). Ecological modernization as social theory. *Geoforum* 31, 57-65.
- Cloke, P., Widdowfield, R.C. i Milbourne, P. (2000) The hidden and emerging spaces of rural homelessness. *Environment and Planning A* 32(1), 77-90.
- Frouws, J. i Mol, A. (1999). Ecological modernisation theory and agricultural reform. U H. de Haan i N. Long (ur.) *Images and realities of rural life: Wageningen perspectives on rural transformations*. Assen: Van Gorcum. 269-286.
- Hajer, M. A. (1997). *The Politics of Environmental Discourse. Ecological Modernization and the Policy Process*. Oxford: Oxford University Press, 26-28.
- Jänicke, M. (2008). Ecological modernisation: new perspectives. *Journal of Cleaner Production* 16, 557-565.
- Jänicke, M., Monch, H., Ranneburg, T., i Simonis, U. (1989). Economic structure and environmental impacts: east west

- comparisons. *The Environmentalist* 9.
- Long, N. (2000). *Development Sociology*. London: Routledge
- Lyons, B. (2009). *Cases in European Competition Policy: The Economic Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mardsen, T. (2003). Communities in nature: the construction and understanding of forest natures. *Sociologia Ruralis* 43, 238-257.
- Marsden, T. (2004). The Quest for Ecological Modernisation: Re-Spacing Rural Development and Agri-Food Studies. *Sociologia Ruralis* 44, 129-146.
- Mol, A. P. (1997). Ecological modernization: industrial transformations and environmental reform. u M. Redclift, i G. Woodgate, *The International Handbook of Environmental Sociology* (str. 138-149). London: Edward Elgar.
- Nadić, D. (2009). Teorija ekološke modernizacije, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, 3(3), 257-272.
- Murphy, J. (2000). Ecological modernisation. *Geoforum* 31, 1-8.
- Renting, H., Marsden, T. i Banks, J. (2003) Understanding alternative food networks: exploring the role of short food supply chains in rural development. *Environment and Planning A* 35(3), 393-411.
- Shucksmith, M. (2000) *Social Exclusion in Rural Areas: Report to the Joseph Rowntree Research Trust*. York: Joseph Rowntree Research Trust.
- Spaargaren, G. i Mol, A. (1992). *Society, Environment and Modernity: Ecological Modernisation as a Theory of Social Change*. *Society and Natural Resources*, 5, 323-344.
- Van der Ploeg, J. D. (2000). Rural development: from practices and policies towards theory. *Sociologia Ruralis* 40, 391-408.
- Wrigley, N. (2002). Food deserts in British cities: policy context and research priorities. *Urban Studies* 39, 2029-2040.

Ecological Modernisation and Rural Development: Between Theory and Practice

ABSTRACT

In this paper we shortly present the theory of ecological modernisation and its relation to the concept of rural development. We try to establish whether those two concepts are compatible and whether they benefit from each other. Our findings show that rural development benefits from ecological modernisation, and we point out some areas of rural experience which could bring more work and life quality to rural communities through ecological modernising. Instead of offering a definite conclusion, we raise several questions in order to inspire some future research and reflections on the interplay between rural development and ecological modernisation.

Key words: ecological modernisation, rural development, development theory